

Кириленко В. І.

д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ В КООРДИНАТАХ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Збалансоване ставлення до теорії, розуміння її справжніх можливостей могло б сприяти вибору найраціональнішої стратегії реформ і напрямів дослідження нової економіки та глобальної соціально-економічної реальності.

Необхідно констатувати, що економічна теорія за півсторіччя змінила стандарти. З методологічної точки зору можна виділити кілька найважливіших аспектів розвитку економічної теорії:

- 1) удосконалення математичного інструментарію;
- 2) поглиблене вивчення і узагальнення базових моделей;
- 3) охоплення теорією нових сфер економічного життя;
- 4) нагромадження емпіричних даних;
- 5) зміна «стандарту строгості»;
- 6) колективний характер узагальнюючих робіт. Принцип співіснування. Тобто, принцип єдності теорії, поступився місцем принципу співіснування конкурентних концепцій;
- 7) «поведінковий» переворот у теоретичній макроекономіці;
- 8) організаційне зростання. Частота контактів, обмін науковими і викладацькими кадрами між університетами, нові технології обміну інформацією призвели до інтернаціоналізації економічної науки. Практично зникли національні школи.

Однак, в економічній теорії існують проблеми методологічного характеру. Щоб переконатися в справедливості цієї тези, розглянемо ряд ключових фактів теоретичної економіки.

А. Теорія суспільного вибору: неможливість раціонального узгодження інтересів. Результат Ерроу разючий: всім перерахованим вимогам задовольняють лише диктаторські правила. Іншими словами, потрібно вибрати якогось довільного члена суспільства і здійснювати громадський вибір відповідно до його переваг. Інших раціональних (у зазначеному вище сенсі) правил

не існує. Цей результат отримав назву теореми про неможливість. Йдеться про не існування раціонального правила суспільного вибору, що враховує думку всіх членів суспільства. Раціональний суспільний вибір не може бути компромісним — так можна інтерпретувати результат Ерроу.

В. Теорія загальної рівноваги: неможливість порівняльної статистики. В моделі рівноваги, яка претендує на відображення реальності, функції корисності повинні мати спеціальний вид. З'ясувати їх специфіку досі не вдається, а без цього відповіді на багато фундаментальних питань теорії не можуть бути отримані.

С. Економічна динаміка: свавілля раціональної поведінки. Відповіді на ряд фундаментальних питань економічної динаміки можуть бути отримані лише для спеціальних класів функцій корисності.

Д. Теорія фінансових ринків: неозора множинність рівноваг.

Е. Структура корпоративних паперів і фінансування дефіциту держбюджету: неістотність важливих рішень.

Ф. Монетарна теорія: нестійкість висновків щодо малих варіацій постулатів.

Економічна дійсність занадто багатоваріантна і швидкість її зміни випереджає темп її вивчення. Мінливість економічних реалій почасти корениться в зворотному впливі економічних теорій на економічну поведінку. Висновки з економічних теорій досить швидко стають надбанням маси економічних агентів і впливають на формування їх очікувань. Тут є (можливо, поверхнева) аналогія з принципом невизначеності Гейзенберга: процес пізнання впливає на пізнаваний об'єкт.

Щоб отримати опис системи в цілому, економічні теорії пов'язують воєдино моделі індивідуального вибору за допомогою того чи того організаційного принципу, зазвичай — вводячи поняття рівноваги. Тут виникають дві непереборні і, мабуть, принципово непереборні труднощі. По-перше, природні принципи не дозволяють однозначно визначити рух системи, рівноваг виявляється «занадто багато». Неповнота принципів рівноваги призводить до неозорої множинності рішень, про яку говорилося вище. Інша складність полягає в різноманітності правдоподібних принципів. З Вальрасовської і кейнсіанської моделей виходять абсолютно різні висновки, при цьому зовсім не ясно, яку схему слід застосовувати в тій чи тій ситуації. Перехідні економіки є джерелом численних прикладів такого роду.

Економічні висновки виявляються нестійкими щодо «малих» варіацій вихідних припущень. Швидкий темп економічних змін і

якісне різноманіття форм економічної організації — обставини, які були добре відомі на зорі виникнення економічної науки. Наведене обговорення показує, що ці обставини істотно проявляються в самій структурі економічного знання. У цьому відношенні теоретична економіка відрізняється як від природних наук (де знайдені фундаментальні закономірності), так і від інших гуманітарних дисциплін, де методи аналізу ще не відточені до такої міри, щоб виявити принципову обмеженість своїх можливостей. Мабуть, різноманітність економічних явищ не може бути з'ясовано на основі невеликої кількості фундаментальних закономірностей. Інтуїтивне розуміння цього положення призвело, як зазначалося вище, до заміни принципу єдності теорії на принцип співіснування конкуруючих концепцій.

Розвиток теоретичної економіки характеризується трьома незвичайними для природної науки рисами, які і обумовлюють певну кризу. По-перше, дуже багато найзагальніші результати теорії у певному сенсі негативні і, по-суті, свідчать про неповноту вихідних моделей. По-друге, більшість конкретних результатів нестійкі щодо правдоподібних варіацій вихідних гіпотез. В обох випадках справа йде так, як ніби після тривалої копіткої і витонченої роботи над моделлю дослідник отримує від неї наступне повідомлення: «Відповіді на Ваші питання залежать від неврахованих Вами обставин». Третя риса: виявлені емпіричні закономірності не нагромаджуються, а навпаки, спростовуються наступними дослідженнями. Крихкість фундаменту тягне за собою хиткість теоретичних конструкцій. Один з основних ознак прогресу в природничих науках полягає в тому, що старі теорії включаються в нові як окремих випадок. В економіці це якщо і відбувається, то лише на рівні абстрактних моделей, співвідношення яких з реаліями залишається неясним.

Невідповідність між цілями економічної теорії та її можливостями багатьма економістами сприймається як внутрішній конфлікт. Для його подолання було зроблено ряд спроб переформулювати мети, знизити рівень претензій. Самуельсон писав, що економічна наука може претендувати лише на якісне знання реакцій економічної системи на зовнішні впливи. Як уже зазначалося, ця програма виявилася нездійсненною. Здавалося б, мінімальне завдання економіки сформулював Френк Найт: з'ясувати, чого робити свідомо не слід. Пол Хейне приписує йому такі слова: «Найшкідливіше — це зовсім не невігластво, а знання чортової сили-силенної речей, які насправді невірні». Все питання, однак, в тому, в якій мірі ми можемо звукати безліч потенційно вірних

варіантів. На жаль, у багатьох випадках воно залишається досить великим. Інше формулювання основного завдання теорії пропонує Р. Лукас. По Лукасу теоретичні моделі необхідні як засіб «організації і використання емпіричних даних». Однак не очевидно, що цю функцію можуть виконувати моделі, які ніколи «не були зіставлені з спостереженнями».

Немає сумніву, що економічна теорія виконує корисні функції, створюючи необхідний інструмент для розуміння реальності. Безсумнівно також, що безпосередньо скористатися цим інструментом вдається лише в порівняно небагатьох випадках. Якщо вірно, що основна причина полягає у відсутності універсальних економічних законів, надзвичайному різноманітті і швидкої мінливості економічних об'єктів, то, можливо, вихід полягає в принципово іншій організації наукового дослідження. У даний час і в природничих науках, і в економіці провідна роль належить індивідуальним дослідникам. У фізиці, хімії, біології вони роблять відкриття, а в економіці немає. Можливо, що економічні відкриття за самою своєю природою мають носити короткостроковий характер. Таким відкриттям могло б бути, наприклад, виявлення причин нинішнього спаду в Україні і розробка ефективних заходів щодо її подолання. Але якщо період життя досліджуваного явища 4–5 років, то у індивідуального дослідника занадто мало шансів на успіх. Мають бути колективні організовані дослідження.

Автор найменше хотів би, щоб з його твердження про нинішній стан економічної теорії був зроблений висновок про її марність, або про те, що треба шукати свої шляхи, не звертаючи увагу на досягнуте. Такий підхід неминуче призведе до безглузлого повторення пройденого. З іншого боку, ми не думаємо, що повинні всього лише наздоганяти експрес, що мчить у невідому далечінь. Необхідно шукати свої шляхи у співпраці зі світовим співтовариством економістів.

Література

1. Хейне П. Экономический образ мышления. М.: Дело. 1992
2. Arrow K.J. Social Choice and Individual Values. New York: Wiley. In 1963, 2nd ed. 1951.
3. Arrow K.J. and G.Debreu. Existence of Equilibrium for a Competitive Economy. *Econometrica*, v.25, 265—290. 1954.
4. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення: монографія / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; [А. М. Колот, В. М. Данюк, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. А. М. Колота. — Київ : КНЕУ, 2017. — 504 с.

5. Колот А. М. Теоретичні й прикладні аспекти впливу заробітної плати на мотивацію трудової діяльності / А. М. Колот // Україна: аспекти праці. — 2000. — № 8. — С. 8—14.

6. Колот А.М., Герасименко О.О. Соціально-трудоий розвиток в ХХІ столітті: до природи глобальних змін, нових можливостей, обмежень і викликів. Демографія та соціальна економіка. 2019. № 1. С. 97—125.

УДК 330.35:331.526]:330.34

Колядич О. І.

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії
ДВНЗ «Київський національний університет
імені Вадима Гетьмана»
м.Київ, Україна

ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ В СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В умовах нової економічної реальності, — поглиблення автоматизації та поширення роботизації виробничого процесу, стрімкого розповсюдження пандемії COVID 19, особливої актуальності набувають цілі та завдання Сталого розвитку, визначені ООН [1] і адаптовані у більшості країн світу. В Україні основою для планування розвитку є Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна» [2], яка створює бачення орієнтирів досягнення Цілей сталого розвитку і містить адаптовані завдання та індикатори для їх моніторингу. Сучасний світ перебуває в умовах невизначеності та під впливом імпульсів «чорних лебедів» що позначаються на нестабільності та кризовому характері в економічному, соціальному, технологічному середовищі. Значна частина дослідників вважає такий стан ознакою початку переходу до нової фази технологічного та соціально-економічного устрою.

Вагому роль у забезпеченні повної і продуктивної зайнятості в контексті досягнення Цілей сталого розвитку відіграє ринок праці, який перебуває у постійному русі, залежно від низки внутрішніх і зовнішніх чинників. Незначна стабілізація ринку праці України, що проявляється у вигляді зростання чисельності зайнятого населення, зниження загального рівня безробіття, на сьогодні-